

נישואין לבעלי תסמונת דאון - הערות להצעת הנישואין

הרב שלמה אבינר במאמרו "ילדים עם תסמונת דאון" * דן בשאלת נישואין לבעלי תסמונת דאון (תס"ד¹). רציתי להעיר כמה הערות על אופן הצגת השאלה והתשובה.

השאלה (כפי שנכתבה במאמר):

האם למרות סיכויי הפוריות הנמוכים של בעלי תס"ד יש לאפשר להם להינשא ולנסות לקיים מצוות פו"ר כשאר בני"י?

להלכה לא קיים התר מעשי ללדת (ולקיים מצוות פריה ורביה) ללא נישואין². אבל לגבי בעלי תס"ד הבעיה העיקרית איננה אם ראוי לאפשר להם להינשא, אלא, האם בעל תס"ד יכול להינשא לפי הדין? כמו גם האם מותר לו להינשא? והאם מומלץ שבעלי תס"ד ינשאו?

כמו כן נכתב בחלק השני של השאלה:

האם יש מקום להביאם בברית הנישואין כדת משה וישראל, ולו רק כדי להקל עליהם לקיים "זוגיות", וכדי למנוע פריצות בישראל של ילדי תס"ד?

מהשאלה אפשר להבין, שכפתרון לבעיות של צניעות הקיימות אצל בעלי תס"ד יש להעדיף נישואין דחוקים על פני פתרונות אחרים.

לענ"ד קשה לקבל עמדה זו כפי שיבואר להלן.

מכיון שהנושא הנדון כאן הוא תס"ד בכלל ואין הדיון עוסק במקרה מסוים, עלי לסייג את הדברים בסייג ברור שקבע כבר החת"ס בתשובותיו³ "הנה לדון בדיני השוטים א"א [אי אפשר] כ"א [כי אם] בראיית עיני הדיין המבין מה טיבו ומהותו, וא"א לברר בכתב מה עניינו וטבעו ומהותו וכמ"ש הרמב"ם פ"ט מה' עדות, ואין לדיין אלא מה שענינו רואות... אך מה שנוגע לפלפל בהלכה ולברר שרש הדין ומקורו מש"ס ופוסקים אשמור לדבר..." כלומר ניתן לדון באופן תיאורטי בבעיות הנוגעות בדעת

* אסיא נז-נח, 14-16, תשנ"ז.

1. תס"ד = תסמונת דאון.

2. שו"ע אבה"ע סי' א' סע' א'.

3. אין ספק שקיימות בעיות של צניעות אצל חולי נפש בכלל. גם אצל בעלי תס"ד ידועים לצערנו מקרים לא מעטים של ניצול מיני ותקיפה על רקע זה. ראה גם ספר אסיא ח, עמ'

195 דו"ח ועדת שרשבסקי והערות העורך ד"ר מרדכי הלפרין שם.

4. אבו העזר חלק שני תשובה ב'.

(למשל, מיהו שוטה ומהי שטות), אבל אין להסיק מהן מסקנה הלכתית, עד שלא נערך בירור ע"י הדיין או הפוסק תוך התייחסות של כל מקרה לגופו, ובפרט בבעיות הנוגעות בתס"ד, תסמונת שקיימות בה דרגות שונות ומצבים שונים, ואין בשום אופן ללמוד מבעל תס"ד אחד על אחר.

בכל זאת כדי לדון בבעלי תס"ד נגדיר כללית כמה מהמאפיינים שלהם. כפי שכתבנו, תס"ד קיימת בדרגות שונות. יש ביניהם אנשים שלומדים ועובדים יודעים ומשתתפים בעניינים חברתיים כמעט כשאר בני האדם, ויש שסובלים מפיגור שכלי קשה עד כדי חוסר יכולת לתפקד אפילו בדברים הפשוטים ביותר⁵, כך גם יש ביניהם שסובלים מבעיות חברתיות ורגשיות קשות⁶.

בבעיות נישואין של בעלי תס"ד יש להתמודד עם שלוש שאלות עיקריות:

1. האם יש להם דעה מספיקה כדי להבין מהם קידושין ונישואין?

2. האם יש להם דין של שוטה שאין לו קידושין?

3. האם הם יכולים לקיים חיי נישואין בערכים מינימליים תוך שמירה על מחויבויות ההדדיות ודיני ההלכה (למשל דיני צניעות)?⁷

דעת לקידושין

ברור ומוסכם על הכל שהמקדש והמתקדשת צריכים לדעת ולהבין את מעשה הקידושין ולהסכים להם.

הקידושין כפי שמבואר בגמ'⁸ דומים לתהליך של קנין "האשה נקנית בשלוש דרכים... בכסף בשטר וכביאה...", ובהמשך הסוגיא הגמ' משווה

5. ראה גם מאמרם של פרופ' ראובן פוירשטיין, פרופ' יעקב רנד, יעל מינצקר ופרופ' רונלד פ' שטראוס "התערבות סביבתית פעילה-משנה לקידומו של האדם בעל תסמונת דאון ולטיפוחו" מתוך הספר "כירוגיה פלסטית משקמת בבעלי תסמונת דאון, כחלק מהתערבות סביבתית פעילה" בהוצאת ש' זק. ראה גם מאמרים שונים בספרו של זיגפריד מ' פושל "לגדול עם תסמונת דאון, הדרך לעצמאות".

6. לדעת כמה מהמומחים כמו פוירשטיין ועוד (ראה גם הערה 5), החברה הכוללת בתוכה מחנכים הורים וגם אנשי מקצוע, "אחראית" במידת מה למצבם של בעלי תס"ד וכלשונם: "התפיסה המקובלת בציבור אתראית במידה ניכרת למצב של האדם בתס"ד, מצב נחות הרבה מעבר למה שמתחייב מהסטיה הגנטית, שממנה הוא סובל. האדם בתס"ד יוצר בסביבתו הקרובה והרחוקה מערכת ציפיות שלילית, לגבי כשריו השכליים ולגבי סיכויו להסתגל לתנאי החיים הנורמטיבים של החברה." אמנם מאמרי עוסק בשאלה הלכתית גרידא, ואין הכוונה למעט חס וחלילה בחשיבות הנסיון לשלב בעלי תס"ד בחברה ולהקנות להם יכולת הסתגלות שתוכל אותם במידת האפשר לעצמאות. אע"פ כן ראוי לציין כי למעשה, הדבר נתקל בלא מעט קשיים ועדיין רחוקה דרכם של רוב בעלי תס"ד לעצמאות או לשילובם בחברה כשאר בני האדם. לכן מבחינה מעשית אפשר לומר שהסיבות מדוע מצבו של תס"ד הוא כפי שהוא, חשובות פחות ממצבו בפועל, ההלכה המעשית רואה חשיבות רבה לתוצאה ולא לסיבות, אם כי אי אפשר להתעלם מהסיבות לחלוטין כפי שיחברד אי"ה להלן.

7. עיין שו"ע יו"ד סי' קצ"ו סע' ח' בענין בדיקות טהרה לשוטה.

8. קידושין ב. א. ועוד.

בכמה נקודות בין דיני קידושין לדיני קנינים, כשם שבקנינים יש צורך בהבנה ובהסכמה הדדית של הקונה והמוכר כך גם בקידושין⁹, וכפי שמסכם זאת המאירי בפרושו לגמ' ביבמות דף קיב: "וכן ידעת שבקידושין אנו צריכים לדעת המקדש ולדעת המתקדשת וכשם שאין האיש מקדש אלא לדעתו ולרצונו כך גם האשה אינה מתקדשת אלא לדעתה ולרצונה".

לבני אדם נורמליים יש הבנה ודעה מספיקה לקידושין, ולכן אם הם מסכימים למעשה הקידושין, הקידושין חלים. אבל אצל אנשים שאינם חסרי דעה או מפגרים לחלוטין, אלא בעלי הבנה מוגבלת¹⁰ ופחותה מרוב בני האדם, קשה להגדיר מהו שיעור הדעת המינימלית הנדרשת כדי שאנשים מוגבלים אלו ייחשבו לבני דעת לענין החלת הקידושין¹¹.

יש לדמות במידת מה את הדיון בענין נישואי תס"ד לשאלה של נישואי מפגרים¹², הרה"ג משה מרדכי פרבשטיין שליט"א בספרו "משפטי הדעת" דן בדין נישואי מפגרים¹³, ומביא את דעת רבנו ירוחם בשם הרמ"ה¹⁴: "מי שדעתו צלולה ומבין ומשיג דברים על בורין, אע"פ שדלה וחלושה, קידושיו קידושין גמורים וכן גירושיו. ואם דעתו משובשת שאינו משיג שום דבר על בוריו ה"ז בחזקת שוטה ואין קידושיו קידושין גמורים".

ומבואר שם, שאע"פ שנראה מלשונו של הרמ"ה שגם מי שדעתו חלושה יכול לקדש, אין הכוונה למפגר שאינו מבין כלל מהם קידושין, ודאי שכדי להחיל קידושין¹⁵ דרוש שהמקדש יידע ויבין את מעשה הקידושין (הדברים אמורים גם במתקדשת).

נראה שכמו במפגר כך בתס"ד לא יחולו קידושין אלא אם הוא יודע ומבין מהן קידושין. אבל כאמור קשה לקבוע מהי מידת הדעת וההבנה

9. במקרה של הסכמה מתוך כפיה "תליוה וקדיש", ההלכה היא שקידושין שנעשו בהסכמה שנכפתה על האשה, אין הקידושין חלים (משום שאפקיענהו רבנן לקידושין כמבואר בגמ' בב"ב מח,ב). יש צד בפוסקים שאם כפו את האיש לקדש קידושיו חלים בדיעבד, וחכמים לא הפקיעו אותם אע"פ שאין זה הוגן לנהוג כך, משום שיכול לגרש את האשה כגט בעל כורחה. אבל מוסכם על הכול שצריכה להיות הבנה והסכמה וללא שני תנאים אלו אין הקידושין חלים בשום מקרה.

10. ביחס לנודמה המקובלת אצל רוב בני האדם.

11. כמו"כ יש להגדיר עד כמה עליהם להבין את מעשה הקידושין והנישואין, משום שכדי להגדיר את שיעור הדעת הנדרשת לקידושין עלינו להגדיר תחילה מה עליהם להבין, שאלה זו דרוש לה דיון בפני עצמו.

12. אע"פ שיש כמה הבדלים בין המפגר לבעל ת"ד הדומה למפגר בזה שתפיסתו והבנתו מוגבלות והתנהגותו שונה משאר בני האדם.

13. עמודים פא-פג.

14. חלק חווה נתיב כ"ב ח"ה.

15. או כל חלות משפטית אחרת.

המדויקת שדרושה לבעל תס"ד כדי לקדש, ועד כמה צריך בעל תס"ד להבין במהות הקידושין¹⁶.

ישנה גם סברא לומר שבעל תס"ד מצבו מורכב יותר מהמפגר (לענין יכולתו לקדש אשה), משום שהמפגר שדעתו קלושה ואינה כדעת שאר בני האדם, הוא לוקה באינטליגנציה וביכולת החשיבה שלו ואינו שונה בהכרח בעולמו הריגשי והאמוציונאלי¹⁷, ולכן במקרה של מפגר או אדם שדעתו קלושה יש לומר כדעת רמ"ה שדעתו אפילו אם היא קלושה יש בה די כדי לקדש אשה (או כדי להתקדש).

אבל בעל תס"ד שונה מאדם נורמלי לא רק בתפיסתו ובהבנתו, אלא גם בתחומים פיזיולוגיים ברורים, ובעולמו הרגשי שהוא שונה מהנורמלי, ולכן יתכן שדינו כשוטה לכל דבר¹⁸ ואינו יכול לקדש אשה גם לדעת הרמ"ה¹⁹.

קיים הבדל נוסף בין מי שדעתו קלה וחלושה שדיבר בו הרמ"ה לבין בעל תס"ד. הרמ"ה עוסק באדם שלא נמצאו בו סימני שטות²⁰ ואין בו חשש כזה, אלא שיש ספק לגבי דעתו האם הוא מבין ויודע מספיק כדי להחיל קידושין. לאדם זה (כמו לכל בני האדם) יש חזקת פיקחות²¹, כלומר חזקה שהוא נורמלי עד שיוכח שדעתו אינה כדעת אדם רגיל והוא שוטה. ולכן, אם דעתו קלושה אבל לא הוכחה שטותו, יש לומר שדעתו מספיקה לקידושין.

לעומתו בעל תס"ד שונה פיסולוגית משאר בני אדם נורמליים ולכן אין לו חזקת פיקחות. שהרי רובם אינם פיקחים כשאר בני האדם אלא יש

16. בספר "משפטי דעת" בפרק ו' "המפגר מעמדו והלכותיו", דן המחבר בהרחבה במידת הדעה הדרושה למפגר ולשוטה לחלויות מצוות ואיסורים.

17. המפגר שונה מהנורמלי בכך שההבנה והחשיבה שלו חלשה מאד, אבל אין הוכחה שהוא שונה בעולמו הרגשי. אמנם קיימים מפגרים שסובלים מבעיות רגשיות קשות, אולם אלו אינם אלא תופעות נלוות מסיבות סכיבתיות וכדומה שהפיגור עשוי להיות הגורם שלהם אבל ודאי אינו סיבה ישירה לקשיים בתחום הרגשי חברתי.

לעומתו בעל תס"ד שהוא "תופעה כרומוסומלית" יתכן שהשוני בתחום הרגשי חברתי הוא מהותי ונובע ממהות התופעה.

יש לציין שבמקרים רבים לא ניכר הבדל ממשי בין התנהגות המפגר לזו של בעל תס"ד.

ראה הערה 5, לדעת פיירשטיין ועוד, השוני הוא בגלל סיבות סכיבתיות ולא מהותיות.

18. סברה זו מניחה שקושי רגשי חמור, או מערכת רגשות מעוותת שמשפיעה על האישיות עד כדי סיכון עצמי, או שהיא חורגת באופן משמעותי מהנורמות החברתיות, גורמת שבתנאים מסויימים יחשב אדם לשוטה. סברה זו מתבססת על כך שהסימנים לשטות שנמנו בגמ' כחגיגה ג, ב מתארים הפרעות נפשיות או בעיות רגשיות קשות ולא רק קשיים או מגבלות באינטליגנציה והבנה.

19. עיין לעיל, וכן להלן "שוטה בקידושין".

20. כפי שיבוארו להלן.

21. כך משמע בדברי הר"ש משפירא שהובאו בב"י אבה"ע סי' קיט', וכן בתשובת ה"זכרון יוסף" ב"אור הישר" סימנים י"א י"ב.

22. נראה שעליהם להבין לפחות את קנין הקידושין, את ההסכם הכרוך בקידושין ובנישואין וכן את החובות והזכויות והמגבלות ההלכתיות החלות על האיש והאשה.

כיניהם כאלו שאולי הגיעו לרמה של דעה קלושה. לכן יש לבחון בזהירות רבה האם דעה והבנה זו מספיקות לקידושין²².

שוטה בקידושין

לפי מה שפשוט בגמ'²³ ונפסק להלכה בשו"ע²⁴ שוטה אינו יכול לקדש (ושוטה אינה יכולה להתקדש) לא מהתורה ולא מדרבנן. לכן אם נאמר שבעל תס"ד דינו כשוטה, ברור שאינו יכול לקדש.

אם ננקוט כדעת הראשונים²⁵ שהגדירו את השוטה רק במי שיש בו אחד מהסימנים שזכרו בגמ' במסכת חגיגה, כלומר רק אם ראו בו אחד ממעשי השטות דלהלן: לן בבית הקברות, יוצא יחידי בלילה, מקרע כסותו, מאבד מה שנותנין לו²⁶, אבל אם אין בו אחד מאלו איננו מוגדר כשוטה על פי ההלכה²⁷, בעל תס"ד שבמקרים רבים אין בו אחד מסימנין אלו לכאורה לא ייחשב לשוטה. אבל כפי שביארו ה"שאגת אריה"²⁸ וה"נודע ביהודה"²⁹, אדם שאינו מסוגל בגלל חוסר דעה או הבנה להחיל חלויות בין אם זה בתחום הקנינים בין בתחום אישות, לענין זה שבו הוא חסר דעה, דינו כשוטה אפילו לסוכרים שלענינים האחרים כמו לשאר מצות ואיסורים שבתורה ייחשב בן דעת³⁰. ולכן גם לשיטתם אע"פ שבעל תס"ד במקרים רבים אין בו אחד מהסימנים שהובאו בסוגיה דחגיגה³¹, יש עדיין לבחון האם הוא מבין מהם קידושין ונישואין.

ברור שלדעת הרמב"ם³², ששוטה הוא כל מי שיש בו סימן משמעותי של שטות³³ וכלשונו: "אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמצאת דעתו משובשת תמיד בדבר מן הדברים"³⁴, ולכן אפילו אם אין בו מהסימנים שהובאו בגמ'

23. יבמות ק"ב: במשנה ובגמ' שם.

24. אבה"ע סי' מד' סע' ג'.

25. רבנו אביגדור הכהן, מוכא במרדכי גיטין פרק מי שאחזו, וכן בב"י טור אבה"ע סי' קכ"א, ור"ש משפירא מוכא בב"י טור אבה"ע סי' ק"ט.

26. אדם זה הוא חסר מנגנון השרדות בעליל וזה אינו קשור בהכרח להבנה ודעת (אינטליגנציה), אומנם פיגור קשה עשוי לפגוע באינסטינקט בסיסי של שמירת הגוף ורכוש, אבל הסתכנות יתירה ומיותרת ואיבוד ממון לדעת יכולים להיות גם בגלל מחלת נפש.

27. אע"פ שלכאורה יש סיבות לחשוד בו בחוסר שפיות.

28. בסי' כז' מתשובת "אור הישר": "ואיכא למימר דדעת רש"י דהני דוקא הוי סימני שוטה ולא ד"א, מ"מ אם הוא שוטה לד"א (דבר אחר) חוץ מהני דפר"ק דחגיגה אע"ג דלא חשיב כשוטה לכל הדברים מ"מ לאותו דבר יחשב שוטה."

29. בסי' ל' מתשובות "אור הישר": היינו שאינו שוטה לכל הדברים אבל עכ"פ לאותו דבר שנטרפה דעתו בו ומשובשת תמיד בדבר זה, הא ודאי שלכל מה שנוגע באותו דבר הוא שוטה, וא"כ כל המצות השייכים לאותו דבר לא שייך בהו, ואף שאר מצות שייך בהו דלכולהו שאר דברים חנם הוא."

30. משום שלא ראינו בו את אחד מהסימנים שבגמ' חגיגה.

31. ולכן לא יחשב שוטה לכל דיני התורה.

32. בהלכות עדות פרק ט' הלכה ט'.

33. הפוסקים דנים בהרחבה בשאלה, אלו דברים בדיוק מהווים סימן לשטות דעת הרמב"ם.

34. כלומר, יש בו סימן משמעותי של שטות (מחלת נפש וכדומה).

חגיגה דינו כשוטה לכל דבר, ודאי שיש מקום לומר שהתס"ד דינו כשוטה ולכן אינו יכול להחיל קידושין או כל חלות משפטית אחרת.

אין אדם דר עם נחש

גם אם נניח שיש לבעל תס"ד דעה והכנה מספיקה להבין את ענין הקידושין והכרוך בהם, עדיין עומדת בפנינו השאלה, האם זוג כזה (אפילו כאשר רק לאחד מבני הזוג תס"ד) יכול להתקיים ולחיות יחדיו, ולא יהיו נישואין אלו בבחינת "אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת", כלומר מצב שבו בני הזוג נשואין להלכה, אבל אינם יכולים לחיות כבני זוג חיי אישות וזוגיות נורמליים³⁵. הגמ' ביבמות³⁶ שואלת, מדוע תקנו חכמים קידושין לחרש ולא לשוטה? הרי שניהם אינם בני דעת, ולכאורה דינם צריך להיות שווה. מתרצת הגמ': "שוטה ושוטה דלא קיימא תקנתא דרבנן, דאין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת - לא תקינו רבנן נישואין"³⁷, וברש"י שם: "אבל שוטה אפילו בפקחת לשוטה ושוטה לפקח אין שלום ביניהם וכ"ש שוטה לשוטה".

ברור א"כ שחכמים לא תיקנו מסגרת של אישות לשוטה בגלל הסיבה הפשוטה שאין נישואין כאלו יכולים להתקיים.

בנוסף לכך נראה מדברים אלו, שחז"ל לא רצו בנישואין אלו³⁸ בשום אופן, אע"פ שבלי ספק עמדו לנגד עיניהם של חכמינו ז"ל יתרונות מסוימים העשויים לכאורה לנבוע מקיומם של נישואין אלו, אבל בגלל שעצם קיומם של הנישואין מוטל בספק בגלל מצבם המיוחד של בני הזוג לא תיקנו חכמים נישואין במקרה זה ואף ראו בזאת דבר שלילי שהרי "אין אדם דר עם נחש"³⁹.

ועוד נראה לומר מסברא, שלגבי בני זוג שחיי הנישואין שלהם יהיו בבחינת "אין אדם דר עם נחש" לא יחולו קידושין מהתורה גם אם יש להם דעת מספיקה כדי להבין מהן קידושין. משום שלא מסתבר שמצב של "אין אדם דר עם נחש" שחכמים ראו בו חסרון מהותי בחיי נישואין, לא יהיה בו

35. חיי אישות במובנם הרחב והכולל, הם "מסכת" חיים משותפת בין בני זוג מגוונת ומורכבת, "השותפות" בחיי האישות שונה משותפות או מהדדיות הקיימת בין חברים או בין שותפים לעסק, בכך שהיא נוגעת בכל תחומי החיים, בשכל, ברגש, בצרכים, בהשקפה, ועוד. ולכן יכולת חשיבה ואינטליגנציה טובה אינם בהכרח ערובה לחיי נישואין מוצלחים, אלא נדרשת גם אישיות יציבה ונורמלית. מה שאינו כן בשותפות אחרת שבה הסכמים מוגדרים וחלוקת סמכויות ברורה עשויים להיות מספיקים לקיומה של שותפות מסוג זה.

36. יבמות דף ק"ב ב.

37. אין בדברי הגמ' הללו כדי לפגוע בשוטים חלילה, אלא תיאור של סבל רב וסכנות הנובעות מחוסר אחריות וכו' שעלול להיגרם בנישואין כשאחד מבני הזוג שוטה.

38. אפילו כשרק אחד מבני הזוג שוטה.

39. בדברים אלו שהפכו להיות למטבע לשון של חיים עם בן זוג בלתי נסבל לחלוטין (ולפעמים סיבה זו מהווה עילה לגירושין עיין כתובות ע, א.), ביטאו חז"ל את דעתם הברורה על נישואין מעיו אלו.

חסרון מהותי לחלות נישואין מהתורה. שהרי התורה דרכיה דרכי נועם⁴⁰ ולא מסתבר שהתורה תאפשר חלות קידושין באדם שלדור עמו כלדור עם נחש⁴¹.

גם בעלי תס"ד שהוקנו להם הרגלי קיום והסתגלות לחיים נורמליים (במידת האפשר), אע"פ שניתן למצוא ביניהם כאלו עם יכולת למידה מפותחת יחסית, וגם כאלו שיודעים לשמור על עצמם ועל רכושם והם מתנהגים באחריות במידה סבירה⁴², בכל אופן בכל הקשור ליכולתם הרגשית והמחויבות הבין-אישית עדיין רב המרחק בינם לבין שאר בני האדם הנורמלים⁴³, ולכן סביר וקרוב לודאי שנישואין אלו⁴⁴ יהיו בבחינת "אין אדם דר עם נחש", ויתכן שלא יחולו קידושין לא מהתורה ולא מדרבנן.

מניעת פריצות

בענין מניעת פריצות וגרימת אושר וסיפוק לבעל תס"ד. הניסיון מלמד⁴⁵ שאין בנישואין כדי לפתור בעיות, בין אם אלו בעיות בצניעות או בעיות נפשיות אחרות. ההפך הוא הנכון, כשישנה בעיה של צניעות אצל בעל תס"ד היא לא תיפתר בנישואין אלא עלולה אף להחמיר (בפרט אם מדובר באשה). האם בן זוגו הבריא של בעל תס"ד אמור לשמור את בן זוגו החולה מפריצות כל ימיו?

ואין להוכיח מדברי רבי יצחק בגמ' ביבמות⁴⁶ שאסור לגרש שוטה שמא ינהגו בה מנהג הפקר, האיסור שאסרו חכמים לגרש אשה שוטה הוא

40. ובגלל סיבה זו שללו תז"ל בגמ' סוכה דף לא ע"א, את האפשרות שאחד מארבעת המינים יהיה סוג של צמח קוצני שנטילתו תיגרם צער לנוטל ולמקיים המצוה, ק"ו שהתורה לא תאפשר קידושין ואישות שהם בבחינת "דר עם נחש".

41. לא מצאתי חיזוק לסברה זו בראשונים או באחרונים ואני מעלה אפשרות זו רק מסברה.

42. כך שנשללת האפשרות שיש בהם מג' הסימנים שבחגיגה שעיקרם גרימת נזק ואובדן לגופו של השוטה או לרכושו כדלעיל.

43. וזאת אע"פ שבעלי תס"ד נחשבים בדרך כלל לחברותיים וידידותיים, אין זו התכונתה הנורמלית וידידותם עשויה להיות לטורח ולהפרעה של ממש. דעת הרב חיים ליפשיץ שליט"א (נמסר בע"פ בשיחה שקיימתי עמו): "בעל תס"ד בגלל היותו חברותי יוצר רושם מטעה של נורמליות, ואף שאנו עדים לחופעות הנראות ככשרון מדהים בתחום מסוים אצל בעלי תס"ד ושאר מפגרים, אלו הם כשרונות בעלי אופן מכניסטי השייך לתפקוד האוטומטי שאין מאחוריו שיקול-דעת, בחירה חופשית וחשיבה יוצרת, ומכאן גם שהם חסרים את היכולת להתפתחות, התקדמות ושיפור. אוליבר סאקס מתאר בספרו "אנתרופולוג על מאדים" (בפרק ילדי הפלא) מפגר (אוטיסט) בעל כשרון ציור נדיר לכאורה, ובכ"ז מודה שכשרון זה שנמשך שנים רבות נשאר סטטי ללא שגיאות אומנם, אבל ללא כל התפתחות או שינוי כלשהו".

44. ראה ספרו של זיגפריד מ. פושל "לגדול עם תסמונת דאון - הדרך לעצמאות", ומאמרו של ג'יין אדוארדס "מיניות, נישואין והורות אצל בעלי תסמונת דאון". דעתו של המחבר היא לאפשר לבעלי תס"ד חיים עצמאיים גם בתחום הנישואין, וזאת בעיקר בגלל תפיסת עולם ליברלית ופתוחה הרואה בנישואין, מיניות והורות כמרכיבים בסיסיים בזכויות האדם, דעה ותפיסת עולם אילו אינן תואמות את ההלכה, מה גם שלדבריו אין ניסיון מוכח מספיק בתחום זה, ומהמקרים הבודדים שהוצגו במאמרו ניתן להסיק מסקנות שונות.

45. בעיקר מתוך נסיונו של הרב חיים ליפשיץ שליט"א העומד בראש מכון "סדנת אנוש", במכון זה נבדקו ותודרכו אלפי זוגות בתחומי אישות שונים.

46. יבמות קיג:

באשה שנישאה ונשטתה לאחר נישואיה, דוקא במקרה זה כשעל הבעל מוטל כבר חיוב, אמרו חכמים שאם בעלה יגרשה יש חשש שייטפלו אליה אנשים שאינם מהוגנים, אבל אין בכך המלצה להשתמש בנישואין "ככלי" למניעת פריצות⁴⁷, בפרט שענינו רואות שאין הדבר כך, ולכן שב ועל תעשה נראה עדיף.

יש דרכים רבות לגרום לאושר ולסיפוק⁴⁸ לבעלי תס"ד מבלי להשיאם ואין במסגרת מאמר זה המקום להאריך בזה.⁴⁹

הערות אלו נכתבו לעיון בלבד ואינן חלילה להלכה, ויש להתיעץ בכל מקרה לגופו עם רב ופוסק הלכה.

47. גם המקרים האחרים בהם הגמ' ממליצה על נישואין כמניעה לפריצות אינם דומים למקרה בו אחד מכני הזוג הינו בעל תס"ד.

48. לא בתחום המיני.

49. מאמר זה העוסק בתחום הלכתי, אסור שיגרום חלילה לריפיון ידיהם של העוסקים במלאכת שיקום, תמיכה והפעלה של בעלי תס"ד, להפך, יש לחזק את ידיהם ולברכם בהצלחת ניסיון שילוב בעלי תס"ד בחברה.